

ARHIVE LITERARE DIGITALE

Gabriela GLĂVAN

Universitatea de Vest din Timișoara

gabriela.glavan@e-uvv.ro

DOI: 10.35923/AUTFil.62.11

Digital Literary Archives

Literary archives have a central place in literary research, and their digitization implied new directions and a widening of their impact on studying Humanities. This paper focuses on the multiple and complex roles of the digitization process of a significant literary archive – the Harriet Rosenstein Sylvia Plath archive. The digitization of this archive allowed a larger number of researchers to access new, never before accessible Plath-related materials and facilitated a welcome opening toward the innovative domain of the Digital Humanities.

Keywords: *literary archives; digital archives; the digital turn; Sylvia Plath; American Literature*

Digitalizare și comparatism

Digitalizarea în științele umaniste, precum și domeniul-etalon al acestui proces, *digital humanities*, au facilitat revizuirea dialogului interdisciplinar pe care acestea se bazează și care i-au accelerat, în ultimul deceniu, afirmarea. Una dintre cele mai ofertante investigații de acest tip vizează explorarea conexiunilor dintre noile *umanioare digitale* și comparatism. Literatura comparată, mai mult decât studiile literare în sens generic, împărtășește un vast teritoriu comun cu *digital humanities*. Acest cadru permite, deopotrivă, o mai atentă focalizare asupra modului în care cercetarea literară de arhivă, care utilizează din plin instrumentarul critic și conceptual al literaturii comparate, este influențată și transformată de procesul digitalizării. Într-un studiu, recent, Quan Li (2022) identifică o conexiune cvadruplă între *digital humanities* și literatura comparată – „istoriile disciplinelor, structurile disciplinelor, idealurile disciplinelor și perspectivele lor”, menționând totodată că ambele se definesc prin „căutarea lor perpetuă de a deveni discipline independente” (Li, 2022). Toate aceste sfere de conexiune și contact provin din fundamentul umanist al *digital humanities*, cristalizat în vocabularul teoriei critice încă din perioada de început a turnurii digitale. Așa cum afirma Alan Liu într-un studiu

din perioada de afirmare deplină a noii discipline, *digital humanities* poate fi definit ca o întâlnire dintre digital și literar într-un cadru definit de noile medii de comunicare (Liu 2022: 2). Acestui argument i se adaugă o serie de alte observații cu rol legitimator, vizând relația complexă dintre om/computer/text (Evans și Rees 2012: 21) sau natura sferei digitale, care a dobândit caracterul unui „nou ecosistem cultural, o anexă complexă a civilizației, în care toate relațiile și formele de comunicare s-au schimbat în acord cu un nou proces al civilizării (Doueichi 2011:2). Digitalizarea arhivelor literare aduce, prin urmare, în prim-plan, o serie de probleme ce pun în lumină relațiile complexe dintre noua epistemă digitală și literatură, precum și necesitatea implicării unei viziuni de tip comparatist în studiul arhivelor literare digitale. Dacă, în acord cu Franco Moretti, „disciplina literaturii comparate poate fi o forță mobilizatoare în dezvoltarea *digital humanities*” (Moretti 2013: 122) trebuie să ne întrebăm ce impact are utilizarea mijloacelor digitale în conturarea unui proiect comparatist în interiorul arhivelor literare. În acest sens, merită menționată observația lui Bernard Franco, vizând amploarea noilor teritorii digitale pe care comparatistul le poate explora – *digital humanities* „transformă literatura comparată prin faptul că permite analiza unor corpusuri foarte extinse” (Franco 2023: 28). Discuția despre accesibilitate și posibilitatea explorării la distanță a unui număr extins de materiale de arhivă e unul dintre punctele importante pe care îmi propun să le aduc în atenție în prezenta investigație. În același timp, însă, e relevant să supun discuției și o serie de interogații privind raportul dintre beneficiu și pierdere în cazul digitalizării arhivelor literare, impactul pe care digitalizarea îl are asupra cercetării de tip comparatist și identificarea metodologiilor și instrumentarului teoretic și critic care influențează calitatea cercetării în arhivele literare. Consider că, în cazul arhivei Sylvia Plath a lui Harriet Rosenstein, majoritatea acestor interogații sunt valide, mai mult, acest caz poate fi revelatoriu și în discuția despre accesul la o serie de elemente de arhivă ce conturează o dimensiune intimă, problematică și sensibilă a biografiei scriitoarei americane. Accesul la arhivă implică, în acest caz aparte, accesul la documente și rapoarte oficiale vizând moartea lui Plath, fapt ce a reprezentat, de-a lungul deceniilor, un aspect dificil de gestionat în conturarea biografiei critice a scriitoarei.

David C. Sutton observa, într-un studiu recent, că perspectiva comparatistă este esențială în explorarea arhivelor literare, mai precis, a manuscriselor ce alcătuiesc nucleul unui astfel de corpus textual. E nevoie, așadar, de „o abordare comparativă, transnațională și internațională” (Sutton 2024: 645). Perspectiva comparatistă reprezintă unul dintre instrumentele cardinale ale cercetărilor de arhivă, deoarece elementele arhivelor literare fac parte, inevitabil, dintr-o rețea de texte și obiecte materiale ce enunță, în limbaje și coduri distincte, fragmente din meta-discursul biografic pe care cercetătorul se străduie să îl descifreze și integreze într-o istorie coerentă, comprehensivă.

Arhiva Sylvia Plath, între lumi

În prima parte a anului 2020, a fost deschisă publicului arhiva Sylvia Plath a cercetătoarei Harriet Rosenstein, care, la începutul anilor '70 a desfășurat o serie de examinări importante despre biografia și opera acesteia. Rosenstein avea reputația unei tinere doctorande feministe, afirmată printr-un studiu (citit acum ca material itinerant) în revista-portavoce a celui de-al doilea val feminist, „Ms.”, fondată, în colaborare, de activista socială și politică Gloria Steinem. Simultan, Rosenstein elabora o teză de doctorat cu caracter monografic despre Plath, pe care a susținut-o la Universitatea Brandeis din Massachusetts, Statele Unite ale Americii, în 1973. Impactul deschiderii accesului la această arhivă pentru studiile despre Sylvia Plath a fost multiplu: în primul rând, s-a adăugat arhivei Plath existente (deja masivă, dată fiind dimensiunea semnificativă a scrierilor personale, de tipul jurnal sau corespondență) un număr semnificativ de documente de impact, ce au influențat direcția actuală a studiilor despre opera autoarei. O a doua direcție este dată de reevaluarea vectorilor critici ai anilor '70, atunci când au prins contur mitologiile biografice legate de parcursul scriitoarei. Acestea li se adaugă o consistentă componentă feministă, acesta fiind unul dintre punctele problematice ale cercetărilor critice dedicate operei sale. Nu în ultimul rând, arhiva Plath/Rosenstein aduce în prim-plan semnificația radicală a controlului deținut de o parte a familiei scriitoarei, care a descurajat generații întregi de critici să exploreze aspecte delicate ale dinamicii domesticului în articularea biografiei critice a Sylviei Plath. Și, la fel de semnificativ, materialele elaborate de Rosenstein pe baza interviurilor și cercetărilor sale într-un moment în care erau în circulație documente acum dispărute și puteau fi consultate de persoane ce au avut deschidere în viața privată a scriitoarei atestă rolul esențial pe care îl deține momentul istoric în consolidarea direcțiilor de cercetare determinate în abordarea unui scriitor. Prevalența biograficului în abordarea operei acestei scriitoare atipice pentru climatul intelectual al anilor '50 și '60 din Statele Unite și Marea Britanie se datorează, pe de o parte, modului în care a fost asimilate și prelucrate critic elemente biografice precum mariajul cu poetul Ted Hughes, maternitatea, prevalența relevanței intelectuale în raport cu dificila tensiune domestică, suicidul. În arhiva Rosenstein, criticul și scriitorul sunt angrenați într-o negociere dinamică, permanent supusă schimbării, așa cum acest fapt se reflectă în modul în care Rosenstein a alcătuit consistenta arhivă de interviuri cu apropiați și colaboratori ai scriitoarei. Digitalizarea arhivei Rosenstein, accelerată în 2020 de pandemia de COVID, reprezintă un moment de turnură în studiul operei scriitoarei, încurajând, deopotrivă, câteva interogații relevante cu privire la impactul acestui fenomen asupra studiilor literare într-un sens mai extins. Astfel, devine pertinentă investigarea rolului pe care îl poate avea sporirea accesibilității unei astfel de arhive, a modului în care ea conservă o formă aparte a materialului biografic, dar și a manierei în care digitalizarea stimulează reevaluări critice de o mai mare rapiditate și amploare.

Anul 2020 a reprezentat un moment semnificativ în cercetarea scrierilor Sylviei Plath – deschiderea pentru public a arhivei Harriet Rosenstein la

Universitatea Emory, ceea ce a permis implicit accesul la o serie de documente până atunci inexistente în circuitul studiilor despre scriitoare. Deși Rosenstein nu s-a folosit, până la urmă, de materialele adunate în vederea elaborării unei biografii critice despre Plath și nu s-a afirmat ca prim biograf al acesteia, arhiva ei este impresionantă tot într-o direcție legată de acces – în acest caz, la o serie de martori importanți la viața privată și intelectuală a scriitoarei. Între cele mai semnificative prezențe se remarcă psihiatra Ruth Tiffany Beuscher (Barnhouse), cu care Plath a desfășurat o corespondență asiduă în perioada în care s-a aflat în Marea Britanie și întâmpina deja greutăți în gestionarea familiei și a vieții de scriitor. Cele paisprezece scrisori ale Sylviei Plath către Beuscher și cele două răspunsuri oferite de aceasta, în toamna lui 1962, când climatul psihic și cel domestic al scriitoarei se deterioraseră pe fondul unei separări violente de Ted Hughes, atestă consolidarea unei dependențe de prezența, chiar și indirectă, a celei care i-a facilitat recuperarea după tentative de suicide și spitalizarea psihiatrică din 1953. Această parte a arhivei Rosenstein a devenit obiectul unui litigiu. După ce întreaga arhivă a fost scoasă la vânzare de un intermediar privat, în 2017, Smith College, a cărui absolventă Plath fusese, a deschis un proces prin care solicita ca partea de corespondență a scriitoarei să intre în arhiva lor. Smith deja deținea corespondența Sylviei Plath, prin urmare scrisorile din arhiva Rosenstein au întregit un corpus deja existent. Universitatea Emory a achiziționat restul arhivei și ambele instituții au început să ofere acces la distanță pentru materialele digitalizate ale celor două arhive. Accesul la distanță, cel mai important avantaj al digitalizării, prezintă și o serie de dezavantaje ce nu pot fi ignorate. Primul este cel reprezentat de costul accesului la materiale, urmat îndeaproape de faptul că materialele digitalizate nu pot fi cercetate prin funcții de căutare decât cu programe speciale. O astfel de copie funcționează mai mult ca o interfață între textul original al manuscrisului și cercetător, iar absența unui instrumentar care să permită o formă validă de interactivitate poate interfera cu activitatea de cercetare.

Un exemplu de bune practici îl reprezintă, în acest sens, o arhivă dedicată unei alte scriitoare, dintr-o generație anterioară celei din care a făcut parte Sylvia Plath. Arhiva digitală Marianne Moore, Universitatea Buffalo, din SUA, a dovedit o mai bună adaptare la nevoile cercetătorilor la distanță, oferind o mai facilă funcție de căutare. În studiul său despre arhiva Moore, Cristianne Miller observă că, deși cercetarea digitală nu are un rol evident în evocarea și aducerea în atenție a unor femei scriitoare (Miller 2018: 257-258), arhiva digitală Marianne Moore (MMDA) permite o perspectivă asupra operei acesteia într-o manieră ce nu poate fi facilitată de arhivele tipărite, sau, într-un sens generic, pe suport de hârtie. Digitalizarea oferă, în opinia lui Miller, un instrumentar de cercetare pe care mediile convenționale nu îl permit, începând cu avantajul cardinal al accesibilității și până la deschiderea spre o cercetare mai apropiată de *metodele* de lucru ale *digital humanities*.

Marianne Moore a păstrat numeroase documente pe care nota frânturi de impresii, dialoguri aleatorii, transcrieri de diverse tipuri – toate aveau menirea să o inspire. Această trăsătură a non-finitudinii, a fragmentarului și a unei dezordini întreținute o cultivă și Rosenstein, ale cărei note și observații

însoțesc materialele mai consistente dedicate cercetării biografiei și scrisului Sylviei Plath. Formatul digital în care le este prezentat cercetătorilor materialul arhivei Marianne Moore reflectă și predilecția scriitoarei de a-și elabora materialele într-o formă hibridă. Cercetarea poate fi desfășurată, datorită formatului digital, atât la suprafața textului, de unde pot fi extrase informații cantitative, cât și în profunzimea acestuia, unde pot fi făcute conexiuni de ordin semantic. Moore mizează intens pe repetiție, prin intermediul căreia propune o viziune autonomă asupra unor aspecte rasiale și culturale determinate, iar o lectură paralelă a variantelor intermediare și a celor finale poate revela curentul subteran trasat de liniile procesului creator. Formatul digital permite formule inovatoare de abordare a unui text tocmai pentru că facilitează accesul simultan la mai multe variante intermediare. Același principiu se aplică și în cazul arhivei Plath-Rosenstein, care poate fi accesată cu ajutorul unor programe specifice, fapt ce pune în dificultate apelul la funcția „search”. Universitatea Emory oferă acces la copii scanate ale materialelor din arhiva Rosenstein, însă acestea pot fi explorate cu programe de citire a materialelor în format PDF (precum Adobe Acrobat Pro). Posibilitatea de a identifica termenii specifici în interiorul manuscriselor este rezervată utilizatorilor unui program mai bine adaptat acestui tip de cercetare, care permite identificarea unor termeni ce apar cu precădere în format digital. Căutarea în interiorul manuscriselor redactate de mână reprezintă o provocare suplimentară, deoarece programele convenționale încă nu descifrează acest tip de grafieră. Programe precum FineReader PDF sunt o opțiune valabilă însă, cel puțin pentru materialele digitalizate.

În studiul său despre turnura digitală în cercetarea arhivelor literare, Lisa Stead remarcă faptul că „arhiva de secol douăzeci și unu este delimitată de două condiționări aparent opuse privind conservarea și modurile în care ne folosim de materialele de arhivă; de natura fizică a documentului original de arhivă și de calitățile virtuale ale conținutului digitalizat, și, tot mai adesea, creat direct în format digital” (Stead 2013: 1). Deși arhiva Rosenstein nu a fost creată direct în format digital, dată fiind vechimea de peste cinci decenii, faptul că ea conține atât materiale digitalizate, cât și documente ce pot fi accesate doar în format fizic semnaleză conturarea unui caracter ce reunește autenticitatea contactului nemediat cu lumea conservată într-o astfel de formulă și oportunitățile de explorare oferite de formatul digital. Un efect importat al digitalizării este și reconturarea unor traiectorii în abordarea biografiei Sylviei Plath, factor determinant în critica dedicată operei sale. Moștenitorii scriitoarei, ca deținători ai dreptului de autor asupra întregului corpus al scrierilor sale, au avut un rol major în autorizarea publicării diverselor biografii despre Plath. Nu de puține ori (iar cazul lui Harriet Rosenstein este grăitor în acest sens), Ted Hughes și sora lui, Olwyn Hughes, au deturnat sau blocat proiecte ce ar fi putut afirma un echilibru mai bine conturat între elementele mitologiilor literare despre scriitoarea americană. Mulți biografi au fost descurajați să publice lucrări ce ar fi așezat o lumină mai sceptică asupra mariajului celor doi poeți, Hughes și Plath, maniera cea mai brutală fiind neacordarea dreptului de a cita din scrierile acesteia sau iminența unor acțiuni în instanță. Din corespondența desfășurată de Rosenstein cu colaboratori ce îi cunoșteau proiectul, dar și

cu Olwyn Hughes, care, treptat, i-a retras sprijinul, se conturează un climat de constrângeri și interdicții ce au determinat-o nu doar să nu mai publice biografia la care lucra, ci să abandoneze definitiv orice conexiuni cu studiile despre Plath. În 2020, după ce arhiva a fost deschisă cercetătorilor și publicului interesat, au început să apară și primele biografii ce conțineau informații și date ce nu se regăseau decât în această arhivă.

Probabil cea mai remarcabilă dintre aceste biografii este volumul publicat de Heather Clark, care prelucrează o serie de materiale inedite din arhiva Rosenstein și conturează o narațiune biografică despre Plath în care sunt reasezate într-o arhitectură coerentă câteva dintre datele fundamentale ale vieții sale intelectuale și creatoare. Un fenomen colateral apariției unor astfel de biografii-eveniment, de data aceasta datorat în bună măsură digitalizării arhivei, este apariția unor bloguri și a unor pagini de internet personale, unele având caracterul unor veritabile „altare” (Banita 2007: 46) dedicate scriitoarei. Deși impactul lor în studiile literare nu poate fi cuantificat și are o relevanță colaterală direcției determinante a biografiilor elaborate de specialiști, ele contribuie la oficializarea unor direcții de abordare diferite a biografiei și scrisului lui Plath. Într-un studiu în care cercetează arhiva literară ca spațiu ce afirmă elementele centrale ale vieții de scriitor a Sylviei Plath, Anita Helle analizează spațiul digital ca loc de intersecție al mai multor discursuri ce se suprapun și intră perpetuu în dialog. Helle subliniază rolul puțin studiat al acestui metaspaciu al platformelor create de un public format din cititori și scriitori amatori, interesați de biografia și scrisul Sylviei Plath în afara teritoriului academic. Contribuția cititorilor, deși rar inclusă în spațiul exegezei de autoritate, implică elaborarea unei metanarațiuni paralele ce invită la o reevaluare constantă a arhivei literare, deoarece stimulează și afirmarea unor poziționări critice față de aceasta. Helle punctează că aceste noi medii implică, pe de o parte, o democratizare a discursurilor critice despre Plath, dar și o serie de dezavantaje notabile. Spre exemplu, ceea ce ea numește „arhivizarea digitală pe web nu promite genul de stabilitate și autoritate pe care resursele de cercetare tradiționale îl autentifică” (Helle 2005: 649). Cu toate acestea, perspectiva ei poate fi criticată prin invocarea semnificației arhivelor secundare, precum cea a lui Rosenstein, care este deopotrivă un spațiu de cercetare critic și biografic. Plath este o figură ce a stimulat atitudini și poziționări ce par a ține de dinamica unui veritabil cult, atât în rândul cititorilor, cât și al criticilor din variate generații. Digitalizarea materialelor ce conțin detalii legate de mariajul cu Hughes, strategiile scriitoarei de a-și proteja și cultiva creativitatea, boala sa psihică și suicidul a încurajat, fără îndoială, amplificarea unor ecouri ce țin mai degrabă de raportarea la fapte a unui public nespecialist, interesat de mitologii și sanctificări. Într-un astfel de teritoriu, discursurile academice și cele populare se întâlnesc și se suprapun, determinându-se reciproc, ca într-un flux continuu ce își schimbă forma și semnificația.

Un alt aspect important al digitalizării arhivei Rosenstein provine dintr-o observație pe care o face Cristianne Miller când discută de spre arhiva digitală Marianne Moore – digitalizarea este un instrument important în diseminarea creației unor scriitori femei, precum și în afirmarea rolului lor de figuri culturale

reprezentative într-un moment dificil pentru femeile artist sau scriitor. Perioada postbelică nu a fost una favorabilă creativității feminine în America sau Marea Britanie, și atât Plath, cât și Moore au murit tocmai în perioada în care al doilea val al feminismului s-a afirmat în gândirea occidentală. Numeroase elemente ale arhivei Rosenstein (mai ales corespondența scriitoarei și interviurile audio) sunt importante în articularea unei critici a politicilor ce vizează dinamica dintre domestic și profesional în cazul femeilor scriitor. Conținutul digitalizat al arhivei Rosenstein oferă deopotrivă și diferite tipuri de experiențe imersive – manuscrise scanate, adnotări și transcrieri, precum și cele peste 90 de ore de interviuri. Materialele audio creează efectul unei capsule a timpului, deși această parte a arhivei nu beneficiază de un ghid care să orienteze ascultătorul printre personaje și roluri. Cei intervievați de Rosenstein au avut diverse roluri în viața scriitoarei – de la colegi de facultate la prieteni apropiați care i-au fost alături cu câteva ore înainte de moarte – iar efectul înghețat în timp al vocilor lor de la momentul interviului este unul cu atât mai puternic, cu cât pe fundal se aud zgomote și alte voci ce recrează o atmosferă autentică, vibrantă. Manierismele lor, precum și contextele ce le evidențiază, au un rol esențial în crearea unui cadru ce permite imersiunea ascultătorului într-o lume din care Plath a făcut parte. Între aceste interviuri înregistrate de Rosenstein, cele dedicate medicilor lui Plath, John Horder și Ruth Tiffany Beuscher, se remarcă cel mai pregnant ca determinante în stabilirea unei cronologii adecvate a ultimelor luni de viață ale scriitoarei. Aceste interviuri sunt conservate sub forma a două fișiere în format .mp3, transpuse de pe o casetă audio înregistrată de Rosenstein în 1970-1971. În expunerea unor detalii ce expun suferința fizică și mentală a Sylviei Plath din ultimele luni de viață, medicii revelează și aspecte ce țin de etica muncii sale, rutina vieții de mamă și de scriitor. Arhivele audio digitalizate delimitează un mediu imaterial ce întrețin, implicit, iluzia imposibilității ca aceste resurse să fie șterse și să dispară.

Concluzii

Digitalizarea arhivelor literare a marcat un moment major în cercetarea literaturii, modificând abordări, metodologii și maniere de accesibilizare. În același timp, a creat conexiuni importante între arhivele scriitorilor și cele ale criticilor, biografilor și cercetătorilor ce s-au ocupat de opera lor. Deși copia digitală generează o serie de chestionări relevante legate de noțiunile tradiționale de materialitate, stocare sau distribuție, accesibilitatea lor aparent nelimitată și interactivitatea depășesc cu mult neajunsurile unor astfel de medii de cercetare. Între acestea, se remarcă absența unui context imediat, geografic, cultural, specific, dat de prezența concretă, care poate îmbogăți experiența cercetării. Arhiva Harriet Rosenstein despre Sylvia Plath este tocmai genul de arhivă ce poate oferi o experiență mai satisfăcătoare atunci când este explorată în format fizic. Gail Crowther și Peter K. Steinberg au enunțat câteva opinii valide legate de multiplele straturi de semnificație ale arhivei Sylvia Plath în volumul lor *These Ghostly Archives (Aceste arhive fantomatice, 2017)*. Ei discută despre etica publicării unor documente sau detalii sensibile, cu caracter

privat, care nu sunt fundamentale bune înțelegeri a operei. Noile tehnologii și noile medii complică și mai mult relația public/privat, așa cum arată și Dever, Newman și Vickery în studiul lor despre „arhiva intimă” (2010).

În concluzie, cercetarea arhivelor literare, deopotrivă în format fizic și digital, permite o mai bună orientare a comparatistului într-un spațiu esențial pentru activitatea sa, dar care presupune necesitatea unei reciclări permanente a strategiilor și abordărilor la care recurge. Nu în ultimul rând, digitalizarea arhivei Rosenstein, alături de alte arhive despre Sylvia Plath (inclusiv cea a poetului Ted Hughes) din Statele Unite și Marea Britanie înlesnește includerea scriitoarei în paradigma inovatoare a *digital humanities*.

Referințe bibliografice

- BANITA, Georgiana 2007: *'The Same, Identical Woman': Sylvia Plath in the Media*, in “The Journal of the Midwest Modern Language Association”, vol. 40, no. 2, p. 38–60.
- CLARK, Heather 2020: *Red Comet: The Short Life and Blazing Art of Sylvia Plath*, New York, Alfred A. Knopf.
- DEVER, Maryanne, NEWMAN, Sally, VICKERY, Ann 2010: *The Intimate Archive*, in “Archives & Manuscripts”, vol. 38, no. 1, p. 94-137.
- DOUEIHI, Milad 2011: *Digital Cultures*, Cambridge Massachusetts, Harvard University Press.
- EVANS, Leighton, REES, Sian 2012: *An Interpretation of Digital Humanities*, in David M. Berry, (ed.), *Understanding Digital Humanities*, London, Palgrave Macmillan, p. 21-41.
- FRANCO, Bernard 2023: *Between Waves and Trees: Digital Humanities and Comparative Reading of Texts*, in Péter Hajdu, Xiaohong Zhang (Eds.), *Literatures of the World and the Future of Comparative Literature. Proceedings of the 22nd Congress of the International Comparative Literature Association*, Leiden/ Boston, Brill, p. 28-36.
- HAMMOND, Adam 2016: *Literature in the Digital Age. An Introduction*, Cambridge, Cambridge University Press.
- HELLE, Anita 2005: *Lessons from the Archive: Sylvia Plath and the Politics of Memory*, in “Feminist Studies”, vol. 31, no. 3, p. 631–52.
- LI, Quan 2022: *Comparative Literature and the Digital Humanities: Disciplinary Issues and Theoretical Construction*, in “Humanities and Social Sciences Communications”, vol. 9, nr. 437, <https://www.nature.com/articles/s41599-022-01438-4>. Accesat în 15 septembrie 2024.
- LIU, Alan 2008: *Imagining the New Media Encounter*, in Susan Schreibman and Ray Siemens (eds.), *A Companion to Digital Literary Studies*, New York, Blackwell, p. 3-26.
- MILLER, Cristianne 2018: *The Marianne Moore Digital Archive and Feminist Modernist Digital Humanities*, in “Feminist Modernist Studies”, vol. 1, no. 3, p. 257-268.
- MOORE, Marianne 2017: *New Collected Poems: Marianne Moore*. Edited by Heather Cass White, New York, Farrar, Straus and Giroux.
- MORETTI, Franco 2013. *Distant Reading*, London, Verso.
- SUTTON, David C. 2024: *Diasporic Literary Archives: A New Approach* in Achim Hölder (ed.), *The Languages of World Literature*, Berlin, Boston, De Gruyter, p. 645-652.
- WILKENS, Matthew 2015: *Digital Humanities and Its Application in the Study of Literature and Culture*, in “Comparative Literature”, vol. 67, no. 1, p. 11-20.